

МОВНА СИТУАЦІЯ У СФЕРІ ШКІЛЬНОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ ДОНЕЧЧИНИ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛІНГВІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)

Бойко М.І., *miboiko96@gmail.com*

Київський університет імені Бориса Грінченка

Вступ. Провідне завдання вітчизняних соціолінгвістів полягає в ретельному вивченні деформацій, яких зазнало мовне середовище України до і після проголошення незалежності. Зауважимо, що різні області країни вимагають неоднакових стратегій і тактик під час розроблення та впровадження мовно-культурної політики [2].

Актуальність обраної теми зумовлена потребою активізації соціолінгвістичних розвідок, досліджень мовної ситуації в Україні, питань побутування української мови в умовах українсько-російської двомовності Донеччини, що має не тільки теоретичне, а й практичне значення для впровадження програми державної мовної політики в регіоні. Варто зауважити, що спеціального дослідження мовної ситуації в освітньому просторі Донеччини досі не зроблено [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблему сучасної мовної ситуації вивчали У. Вайнрайх, С. Ковальова, В. Маккей, В. Ламберт, Т. Бурда, О. Данилевська, А. Загнітко, Г. Залізняк, І. Кудрейко, Л. Масенко, Г. Мацюк, С. Соколова, Л. Ставицька, О. Тараненко, О. Шевчук-Клюжева та багато інших дослідників. Ґрунтовною є розвідка І. Кудрейко та А. Загнітка «Динаміка мовної і національної самоідентифікації мешканців Донеччини» [3].

Освіта належить до одного з найважливіших напрямів державної політики України. Експерти наголошують на двомовності освітнього простору в Україні. Аналізуючи результати масового опитування 2014 року, О. Данилевська у праці «Українська мова в українській школі на початку ХХІ століття: соціолінгвістичні нариси» робить висновок про деформований характер мовної ситуації у сфері шкільної освіти [2].

Мета дослідження – комплексно проаналізувати мовну ситуацію в закладах освіти Донеччини, простежити внутрішньомовні деформації, зумовлені впливом російської мови на українську та схарактеризувати роль освіти в національній консолідації України.

Джерельну базу дослідження становлять 1) нормативні документи профільного міністерства, відповідно до яких у різні роки було регульовано функціонування мов у закладах освіти (накази, листи Міністерства освіти України); 2) показники цільового анкетування учнів 9–11 класів, студентів I–IV курсів, проведеного авторкою протягом 2019–2020 років у Слов'янську, Бахмуті, Покровську та Маріуполі (загалом 1179 анкет); 3) усне мовлення учнів та студентів.

Результати дослідження та їх обговорення. Мовою повсякденного спілкування учнів Слов'янська є українська (39 %), російська (38 %), українська та

російська однаковою мірою (23 %), у Маріуполі (65 %), Бахмуті (64 %) та Покровську (76 %) переважає використання російської мови.

Проаналізуємо результати анкетування представників вищої освіти. Мовою повсякденного спілкування студентів Донбаського державного педагогічного університету є українська (30, %), російська (34,8 %), українська та російська однаковою мірою (34,8 %), респонденти з Маріупольського державного університету (76 %) та Горлівського інституту іноземних мов (85 %) переважно використовують російську мову. Студенти Донецького національного технічного університету зазначили, що українською мовою послуговується 21 % опитаних, російською – 34 %, обома мовами однаковою мірою – 45 %.

Більше ніж половина опитаних учнів Донеччини впевнені, що володіють українською мовою добре, хоч школярі, які здобувають освіту в навчальних закладах Слов'янська, зазначили, що їхній рівень володіння українською мовою є відмінним (76 %). Відповідь «незадовільно» майже відсутня в оцінках сучасної молоді.

Найбільше виявилось опитаних, які самі оцінюють себе як таких, що добре володіють українською мовою. У Горлівському інституті іноземних мов – 78 %, у Донбаському державному педагогічному університеті – 62 %. Тільки в Маріупольському державному університеті частка тих, хто досконало володіє українською мовою, становить 34 % від загальної кількості. Подібні результати спостерігаємо і в Донецькому національному технічному університеті (38 %).

Варто звернути увагу на запитання «Якою є мова спілкування у Вашому навчальному закладі?», оскільки думки студентів та школярів розділилися. У Донбаському державному педагогічному університеті українську мовою спілкування вважають 43,3 %, російську – 10 %, українську та російську – 46,7 % опитаних. Подібні результати спостерігаємо в Донецькому національному технічному університеті. Українську мовою спілкування вважають 44 %, російську – 12 %, українську та російську – 44 % опитаних.

У Горлівському інституті іноземних мов більша частина респондентів (89 %) зазначила, що мовою спілкування є українська й російська однаковою мірою. Натомість у Маріупольському державному університеті 50 % студентів зазначили, що українська і російська використовувані однаковою мірою, а 44 % наголосили, що в навчальному закладі активно послуговуються українською.

Учні, які навчаються в м. Слов'янську та м. Бахмуті, зауважили: у їхньому навчальному закладі домінує українська мова. Натомість учні з Маріуполя та Покровська впевнені, що мовою спілкування є українська й російська однаковою мірою.

Відповіді студентів Маріупольського державного педагогічного університету (34 %) та Горлівського інституту іноземних мов (28 %) засвідчили, що значно менше ніж половина викладачів розмовляє українською мовою у закладах вищої освіти. Натомість у Донецькому національному технічному університеті частка українськомовних викладачів становить 76 %, а в Донбаському державному педагогічному університеті – 64 %. Школярі, які навчаються в школах Слов'янська

та Бахмута, наголошують: більше ніж половина вчителів використовує українському мову під час уроків.

Дослідження засвідчило, що найчастіше на заняттях студенти Горлівського інституту іноземних мов (64 %) та Маріупольського державного університету (53 %) звертаються до викладачів російською мовою. У Донецькому національному технічному університеті частка українськомовних студентів становить 63 %, у Донбаському державному педагогічному університеті – 76 %.

Більша частина респондентів зі Слов'янська (56 %) та Бахмута (54 %) звертається до вчителів українською та російською мовами. У Покровську частка російськомовних учнів становить 45 %, а у Маріуполі – 62 %.

На запитання школярів та студентів більша частина вчителів / викладачів відповідає державною мовою. Хоч 36 % викладачів Маріупольського державного університету та 44 % Горлівського інституту іноземних мов відповідають російською. У Донецькому національному технічному університеті частка українськомовних студентів становить 63 %, у Донбаському державному педагогічному університеті – 76 %. Частка російськомовних вчителів найбільша в закладах освіти Покровська (48 %) та Маріуполя (51 %). Натомість педагогічні працівники Слов'янська (77 %) та Бахмута (65 %) надають перевагу державній мові.

Висновки і перспективи. У закладах середньої освіти Слов'янська кількість українськомовних учнів та вчителів найбільша. Водночас відповіді школярів із Маріуполя та Покровська доводять, що під час занять учні та педагогічні працівники досі послуговуються російською мовою [1, с. 64]. Незважаючи на те, що в Донбаському державному педагогічному університеті та Маріупольському державному університеті українська і російська мови вживаються однаковою мірою, простежено тенденцію до підвищення престижності спілкування саме державною мовою в закладах вищої освіти. У Донецькому національному технічному університеті чисельність українськомовних значно перевищує тих, хто спілкується російською або є білінгвами. Студенти Горлівського інституту іноземних мов переважно використовують російську мову у сфері освіти.

Список використаної літератури

1. Вінтонів М., Бойко М. Мовна ситуація в освітньому просторі Донеччини на початку XXI століття. *Mundo Eslavo*. 2020. № 19. С. 61–75.
2. Данилевська О. Українська мова в українській школі на початку XXI століття: соціолінгвістичні нариси. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 364 с.
3. Загнітко А., Кудрейко І. Динаміка мовної самоідентифікації мешканців Донеччини. *Світогляд*. 2009. № 3. С. 24–29.

Науковий керівник: *Вінтонів М. О., доктор філологічних наук, професор кафедри української мови Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка.*